

บทที่ 8

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย เป็นการศึกษาปรากฏการณ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในสนามวิจัยของชุมชนทั้งหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 2 แห่ง และแนวทางการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ในการเก็บข้อมูล ใช้ระยะเวลาในสนามวิจัย ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ – ธันวาคม 2559 รวม 11 เดือน ในบทนี้เป็นการสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะจากงานวิจัยรายละเอียดดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย สรุปผลการวิจัย 2 ส่วน คือ (1) กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ประเด็นดังนี้ รูปแบบและทิศทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เนื้อหาสาระ ความถี่ในการสื่อสาร และระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (2) แนวทางกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรายละเอียดดังนี้

1. กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย

1.1 รูปแบบการสื่อสารและทิศทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย พบว่า ช่วงเริ่มต้นปี พ.ศ. 2540 – 2545 ชุมชนท่องเที่ยวแกนนำหลักของทั้งสองแห่งให้การประชุมกลุ่มย่อย และการพูดคุยกลุ่มเล็กที่เป็นรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการถ่ายทอดแนวความคิดการพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างการรับรู้/ความเข้าใจ สร้างการเรียนรู้/การยอมรับในชุมชนเพื่อตั้งเป้าหมายร่วมกัน และ

เมื่อชาวบ้านในชุมชนพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานจึงใช้รูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการด้วยการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้าน และการประชุมเฉพาะกิจเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันแสดงความคิดเห็นและหาข้อสรุปในการตัดสินใจดำเนินงานร่วมกัน

ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง และหมู่บ้านนาต้นจั่นใช้การประชุมแบบเป็นทางการ และการประชุมเฉพาะกิจเพื่อกำหนดนโยบายวางแผนการดำเนินงานในมิติต่างๆ เช่น การวางแผนปรับปรุงพื้นที่ การร่างกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยว การวางแผนพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน ที่แสดงให้เห็นรูปแบบการสื่อสารแบบสองทางระหว่างแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการและกลุ่มชาวบ้านภายในชุมชนเป็นการสื่อสารเพื่อวางแผนดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดจากความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชนเป็นหลัก

ช่วงธำรงรักษาปี พ.ศ. 2552 - 2559 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง และหมู่บ้านนาต้นจั่นประสบปัญหาการเข้ามาของกลุ่มนายทุนภายนอกและปัญหาการดำเนินงานท่องเที่ยวอื่นๆ ช่วงระยะเวลานี้เน้นการรับรู้ปัญหา แก้ไขปัญหาและการดำเนินงานในการดำรงรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยวิธีการประชุมเฉพาะกิจและการประชุมแบบเป็นทางการเพื่อวางแผนหาข้อสรุปในการแก้ปัญหาหรือข้อสรุปในการดำเนินงานแก้ปัญหาาร่วมกันซึ่งแสดงถึงทิศทางการสื่อสารแบบสองทางหรือแนวราบ และใช้การสื่อสารกลุ่มที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านในชุมชน และการกระจายอำนาจในการสื่อสารสู่การบริหารจัดการที่เห็นพ้องร่วมกันภายในชุมชนภายใต้ความเป็นเจ้าของชุมชน

ข้อค้นพบที่สำคัญในช่วงธำรงรักษามีการพัฒนาและประยุกต์รูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการด้วยวิธีการพูดคุยกลุ่มเล็กเป็นการสื่อสารกลุ่ม (group communication) มีทิศทางการสื่อสารแบบหลายทิศทาง ดังนี้ (1) การพูดคุยในกลุ่มเครือข่ายการทำงานร่วมกันแบบปกติตามโครงสร้างองค์กรซึ่งแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ (2) การพูดคุยในกลุ่มเครือข่ายการทำงานเฉพาะกิจ (3) การพูดคุยกลุ่มเครือข่ายเฉพาะบุคคลมีทิศทางการไหลของข้อมูลข่าวสารหลายทิศทางทำให้ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงสมาชิกได้อย่างรวดเร็วและทวนข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เน้นกระจายอำนาจการสื่อสาร

รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจั่น จากการศึกษา พบว่า การก่อตั้งชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งแกนนำหลักต้องถ่ายทอดแนวความคิดการพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยวให้ชาวบ้านในชุมชน ด้วยรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ เช่น การประชุมกลุ่มย่อย และการพูดคุยกลุ่มเล็กมีทิศทางการสื่อสารแบบบนลงล่างเพื่อโน้มน้าว และสร้างการรับรู้ การยอมรับในชุมชนเพื่อการตั้งเป้าหมายร่วมกันภายในชุมชน หลังจากนั้นใช้รูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการด้วยวิธีการประชุมหมู่บ้าน

และการประชุมเฉพาะกิจที่มีทิศทางการสื่อสารแบบสองทางหรือแนวราบเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันแสดงความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปในการตัดสินใจดำเนินงานร่วมกัน

ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจั่นใช้การประชุมแบบเป็นทางการ และการประชุมเฉพาะกิจเพื่อปรึกษาหารือกำหนดนโยบาย วางแผนการดำเนินงานต่างๆ ร่วมกันมีทิศทางการสื่อสารแบบสองทางหรือแนวราบ และชาวบ้านในชุมชนมีการตรวจสอบและสะท้อนปัญหาการดำเนินงานของชุมชนไปสู่แกนนำหลัก และกลุ่มกรรมการ แสดงให้เห็นถึงทิศทางการสื่อสารแบบล่างขึ้นบน

ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 - 2559 ชาวบ้านในชุมชนรับรู้ปัญหา แก้ไขปัญหา และดำเนินงานเพื่อดำรงรักษาผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน มีการสื่อสารกันด้วยการประชุมเฉพาะกิจและการประชุมแบบเป็นทางการ มีทิศทางการสื่อสารแบบสองทางและแนวราบ การสื่อสารกลุ่มมีทิศทางการสื่อสารหลายทิศทาง ทั้งนี้กลุ่มชาวบ้านใช้การสื่อสารร่วมกันในชุมชนเพื่อกระจายอำนาจในการสื่อสารสู่การบริหารจัดการที่เห็นพ้องร่วมกันภายในชุมชน

ข้อค้นพบที่สำคัญการสื่อสารกลุ่มมีทิศทางการสื่อสารหลายทิศทางที่สามารถกระจายอำนาจการสื่อสารให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน กระจายข้อมูลข่าวสารอย่างเท่าเทียมและยังคงรักษาความสัมพันธ์ภายในชุมชนได้อย่างดี

1.2 เนื้อหาสาร

ช่วงเริ่มต้น ปี 2540 – 2545 แกนนำหลักของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง กำหนดเนื้อหาสารที่กระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนตั้งเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน คือ การพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะสร้างรายได้เพิ่มขึ้นให้กับชาวบ้านโดยไม่ต้องออกไปหางานทำในตัวเมือง หรือในกรุงเทพ การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคภายในชุมชน และความรู้ในเกี่ยวกับชุมชนท่องเที่ยว

ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง เน้นให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ประเด็นเนื้อหาสารมิติด้านพื้นที่ คือ ชาวบ้านเป็นเจ้าของชุมชนต้องช่วยกันปรับปรุงพื้นที่ร่วมกัน มิติด้านการจัดการ คือ ชุมชนพัฒนาได้ ทุกคนต้องช่วยกันดำเนินงาน การจัดสรรรายได้มีความเท่าเทียมกันและช่วยกันจัดทำกฎ ระเบียบของชุมชนที่เกิดจากชาวบ้าน ส่วนประเด็นเนื้อหาสารที่แตกต่างกัน คือ มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน คือ ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง เนื้อหาเน้นเรื่องการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อค้นหากฎมียัญญา วัฒนธรรม และสร้างอัตลักษณ์ในชุมชน ส่วนชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่น เนื้อหาเน้นเรื่องการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวจากกฎมียัญญา วัฒนธรรมของชุมชน

ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง เน้นการรับรู้ปัญหา และแก้ไขปัญหาคำรรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน ประเด็นเนื้อหาสาร มิติด้านพื้นที่ คือ ปรับปรุงพื้นที่ในชุมชน มิติด้านการจัดการ เนื้อหาสาร คือ ทุกคนร่วมกันทำให้ชุมชนมีชื่อเสียงต้องร่วมกันปกป้องและรักษาชุมชนจากบุคคลภายนอกที่เข้ามาหาผลประโยชน์ และมิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน เนื้อหาสาร คือ การปรับปรุงกิจกรรมใหม่ที่สร้างรายได้ที่ยั่งยืนของชาวบ้านในชุมชน

1.3 เครื่องมือและช่องทางในการสื่อสาร

ช่วงเริ่มต้น ปี พ.ศ. 2540 – 2545 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กนำเสนอและถ่ายทอดการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สามารถเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชน และเมื่อชาวบ้านมีเป้าหมายและพร้อมทำงานร่วมกันแล้ว จึงใช้การประชุมแบบเป็นทางการในการร่วมลงประชามติรับรองการดำเนินงานร่วมกัน

ช่วงดำเนินการ ปี 2546 - 2552 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจเป็นช่องทางการสื่อสารเพื่อปรึกษาหารือร่วมกันในการกำหนดนโยบาย วางแผนการดำเนินงาน ตัดสินใจดำเนินการปฏิบัติงานตามแผนร่วมกัน โดยเฉพาะการประชุมเฉพาะกิจที่ชาวบ้านในชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการ วิธีการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวร่วมกับกลุ่มที่เลี้ยงจากเครือข่ายภายนอกชุมชน ต่างๆ ซึ่งเป็นการเสริมสร้างศักยภาพการทำงานของชาวบ้านในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งยังคงใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจ และการสื่อสารกลุ่มเพื่อตรวจสอบและสะท้อนปัญหาจากการดำเนินงานที่ผ่านมา โดยช่วงธำรงรักษาในช่วงปี 2552 - 2554 ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้ากับแกนนำหลัก ส่วนชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันใช้การพูดคุยกลุ่มเล็ก และในช่วงปี 2555-2559 ค่อยๆ พัฒนาเป็นการสื่อสารกลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงปัญหาที่ชาวบ้านแต่ละคนประสบจากการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยว ซึ่งการสะท้อนปัญหาจากการดำเนินงานที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงขั้นตอนสำคัญหนึ่งของกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือ การร่วมกันประเมินผลที่ชาวบ้านในชุมชนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่นำไปสู่การปรับปรุงการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวตามความถนัดของชาวบ้านแต่ละคน และสร้างความร่วมมือกันในระยะยาวต่อไป

1.4 ความถี่ในการสื่อสาร

จากการศึกษา การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรม ทั้งสองแห่งพบว่า ระยะเริ่มต้นมีความถี่ของการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ อาทิ การพูดคุยกลุ่มเล็ก การพูดคุยแบบเผชิญหน้า และความถี่ค่อยๆ ลดน้อยลงเมื่อเข้าสู่ระยะดำเนินการที่พบว่ามีความถี่ในการประชุมเฉพาะกิจ และการประชุมแบบเป็นทางการมากขึ้นแทน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการดำเนินงานร่วมกันภายใต้รูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) ในแนวนอน (horizontal communication) หลังจากนั้นในช่วงธำรงรักษาชุมชนท้องถิ่น ทั้งสองแห่งมีความถี่ในการสื่อสารกลุ่มมากขึ้น เนื่องจากมีการแบ่งฝ่ายดำเนินงานภายในชุมชนที่เป็นระบบมากขึ้น จึงใช้การประชุมเฉพาะกิจ และการประชุมแบบเป็นทางการมากขึ้น และความถี่ของการพูดคุยกลุ่มเล็ก การพูดคุยแบบเผชิญหน้าจะเกิดขึ้นเฉพาะในกรณีเกิดปัญหาเร่งด่วน หรือต้องการลดความขัดแย้งภายในชุมชน

1.5 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

จากการศึกษาระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง พบว่า ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นทั้งสองแห่งมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เข้มข้นขึ้นตามระยะเวลาการดำเนินงานชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ

ระดับที่หนึ่ง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมแสดงประจักษ์ชัด โดยชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการดำเนินงานที่เหมือนกัน คือ ในระยะเริ่มต้นเป็นเพียงผู้รับสารที่รับฟัง แนวคิดการพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยว โดยระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการสื่อสารเป็นเพียงผิวเผินเพื่อสอบถามประเด็นที่สงสัยนำไปสู่การตัดสินใจเข้าร่วมดำเนินงาน และยกมือลงประชามติดำเนินงานพัฒนาสู่ชุมชนท้องถิ่น การยกมือออกเสียงเพื่อรับรองกฎ ระเบียบการดำเนินงานของชุมชน การออกเสียงเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่มท้องถิ่นเท่านั้น

ระดับที่สอง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินการร่วมกัน โดยชาวบ้านในชุมชนทั้งสองแห่งเหมือนกัน คือ ต่างร่วมกำหนดนโยบาย ร่างกฎ ระเบียบของชุมชนท้องถิ่น มีการประชุมกำหนดแบ่งฝ่ายหน้าที่ความรับผิดชอบในชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติงานตามความถนัดของชาวบ้านแต่ละคน

ระดับที่สาม การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมวางแผน ปฏิบัติงานตามแผน รับผลประโยชน์ร่วมกัน ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งเหมือนกัน คือ ร่วมกันปรึกษาหารือกันเพื่อวางแผนดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนท้องถิ่นและลงปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ระดับที่สี่ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมประเมินผลและตรวจสอบการดำเนินงาน ซึ่งเป็นระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่พบในช่วงธำรงรักษาที่ไม่เพียงแต่ชาวบ้านในชุมชนดำเนินงานร่วมกันเท่านั้น แต่ร่วมกันประเมินผลและตรวจสอบการดำเนินงานเพื่อร่วมกันปรับปรุงการดำเนินงานของชุมชนต่อไปในอนาคต โดยชาวบ้านในชุมชนทั้งสองแห่งมีเหมือนกัน คือ ต่างร่วมกันการดำเนินงานตรวจสอบและสะท้อนกลับของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนสู่การวางแผนปรับปรุงต่อไป

2. แนวทางกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย พบว่า แนวทางกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานได้อย่างยั่งยืนควรแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การสื่อสารให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความรู้/ความสนใจ และสร้างการรับรู้/ยอมรับของชาวบ้านในชุมชนระยะที่หนึ่งนี้เป็นช่วงเริ่มต้นแกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนควรสร้างประเด็นเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านในชุมชน ประเด็นเนื้อหาสาระ เช่น (1) รายได้ที่ชาวบ้านได้รับเมื่อเข้าร่วมกลุ่มชุมชนท่องเที่ยว (2) ชุมชนพัฒนาสาธารณูปโภคที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (3) ความรู้เกี่ยวกับชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยระยะที่หนึ่งนี้แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 สร้างความรู้และความสนใจด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยวให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาที่นำไปสู่รายได้ที่เพิ่มขึ้นและการพัฒนาสาธารณูปโภคภายในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนควรสร้างการรับรู้และการยอมรับให้เกิดขึ้นกับชาวบ้านในชุมชน โดยใช้รูปแบบการสื่อสารที่ชาวบ้านคุ้นเคย คือ ใช้รูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการเพื่อให้ชาวบ้านซักถามสิ่งที่สงสัยเกี่ยวกับการดำเนินงานท่องเที่ยวชุมชน

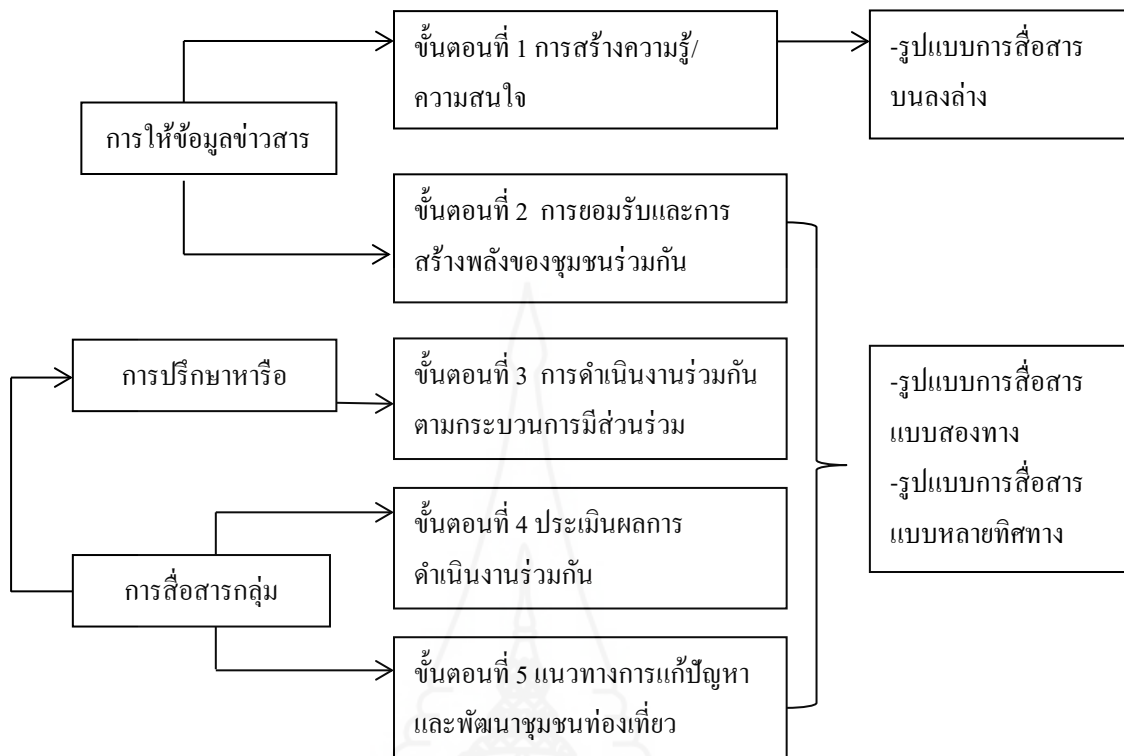
ระยะที่ 2 การสื่อสารแบบปรึกษาหารือ ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันกำหนดคนนโยบายวางแผน ตัดสินใจและดำเนินงานร่วมกันที่แสดงออกถึงพลังของชุมชนในการขับเคลื่อนสู่การพัฒนาาร่วมกัน ประเด็นเนื้อหาสาระในช่วงระยะที่สองนี้ เช่น (1) การจัดสรรผลประโยชน์ภายในชุมชนมีความโปร่งใส เท่าเทียมกัน (2) ชาวบ้านในชุมชนทุกคนเป็นเจ้าของพื้นที่ และเจ้าของกิจการร่วมกันต้องร่วมกันวางแผน และลงมือปฏิบัติงาน (3) กฎ ระเบียบต้องเกิดจากคนภายในชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 ชาวบ้านในชุมชนปรึกษาหารือดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวร่วมกันที่มีทิศทางการสื่อสารแบบแนวราบ ระยะแรกชาวบ้านในชุมชนอาจมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในลักษณะพื้นผิว แขนงนำหลักหรือผู้นำชุมชนควรเปิดเวทีและช่องทางการสื่อสารที่ทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูล แสดงความคิดเห็น เช่น การประชุมของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจ หรือเวทีชาวบ้าน

ระยะที่ 3 การสื่อสารกลุ่ม (group communication) กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ชาวบ้านที่มีทิศทางการสื่อสารแบบหลายทิศทาง (multiple communication) ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และกระจายอำนาจการบริหารจัดการให้ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งระยะที่สามนี้ แขนงนำหลักหรือผู้นำชุมชนมีบทบาทจัดการการสื่อสารน้อยลงแต่กระจายอำนาจการสื่อสารกับชาวบ้านทุกคนในชุมชนและชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาจได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภายในและภายนอกชุมชน แขนงนำหลักหรือผู้นำชุมชน และกลุ่มกรรมการชุมชน ควรมีประเด็นเนื้อหาสาระ คือ (1) ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนมีชื่อเสียง ช่วยกันปกป้องและรักษาชุมชนจากบุคคลภายนอกที่เข้ามาหาผลประโยชน์ (2) ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเหมือนที่ผ่านมาต้องช่วยกันพัฒนา ปรับปรุงการดำเนินงานท่องเที่ยวของชุมชนตลอดเวลา ระยะที่สามนี้แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน แขนงนำหลักหรือผู้นำชุมชนต้องเปิดเวทีหรือช่องทางการสื่อสารให้ชาวบ้านในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินงานที่ผ่านมา และต้องเปิดใจรับฟังผลการประเมินและข้อเสนอแนะของชาวบ้านในชุมชนเพื่อสรุปการดำเนินงานที่ผ่านมา

ขั้นตอนที่ 5 แนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว เมื่อแกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนรับฟังผลการประเมินและข้อเสนอแนะของชาวบ้านในชุมชนที่มีต่อการดำเนินงานที่ผ่านมาตามขั้นตอนที่ 4 ควรหาช่องทางการสื่อสารให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมวางแผนแก้ไขปัญหหรือพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานของชุมชน ดังภาพที่ 8.1

ภาพที่ 8.1 แนวทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรม

2. อภิปรายผล

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย อภิปรายผล ตามประเด็นที่เป็นข้อค้นพบงานวิจัย คือ รูปแบบและทิศทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เนื้อหาสาร เครื่องมือและช่องทางการสื่อสาร และระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม รายละเอียดดังนี้

2.1 รูปแบบและทิศทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง ในช่วงเริ่มก่อตั้งแกนนำหลักใช้การสื่อสารแบบบนลงล่างถ่ายทอดแนวคิดพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนเห็นถึงศักยภาพของตนเองจนก่อให้เกิดการตั้งเป้าหมายร่วมกันในชุมชน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Paolo Mefalopulos (2003) ที่พบว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจะเกิดผลสำเร็จต้องเริ่มจากการสื่อสารให้กลุ่มประชาชนเห็นความสำคัญของการพัฒนาที่แตกต่างให้อำนาจประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทำและให้เห็นถึงความสามารถของตนเอง ประชาชนก็จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงในช่วงดำเนินงานชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรม

ทั้งสองแห่ง ใช้การสื่อสารแบบสองทางที่มีทิศทางการสื่อสารแนวราบปรึกษาหารือกันเพื่อกำหนดนโยบายวางแผนการดำเนินงาน และลงมือปฏิบัติงานร่วมกัน

ช่วงธำรงรักษาชาวบ้านในชุมชนใช้รูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง ที่มีทิศทางการสื่อสารแบบแนวราบ และการสื่อสารกลุ่มที่มีหลายทิศทางเพื่อแก้ไขปัญหาและดำรงรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน ตามแนวคิดของ Nair & White (1993); Freire (อ้างถึงใน Qasmi, 2013) และ Tuffie & Mefalopulos (2009) ที่ระบุว่าลักษณะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) ในแนวทางแบบระนาบ (horizontal communication) ที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ชาวบ้านในชุมชนมีการปฏิสัมพันธ์เพื่อปรึกษาหารือร่วมกันอย่างต่อเนื่องในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ถ่ายทอดประสบการณ์ และแสดงทัศนคติต่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จากความร่วมมือของคนภายในชุมชนเป็นหลักบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน

นอกจากนี้ Freire (อ้างถึงใน Qasmi, 2013 และกาญจนา แก้วเทพ, 2547) เชื่อว่า ผู้สื่อสารจะสามารถสร้างความเข้าใจร่วมกันการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อารมณ์ ความรู้สึก ประสบการณ์ผ่านการสื่อสารแบบสองทาง มีการสลับบทบาทเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารเปิดโอกาสให้คู่สนทนาทั้งสองฝ่ายมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร ซึ่งจากงานวิจัยชิ้นนี้พบว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจั่นมีการปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวด้วยกันตลอดเวลาด้วยรูปแบบการสื่อสารแบบสองทางและประยุกต์รูปแบบการสื่อสารจากการพูดคุยกลุ่มเล็ก ที่ชาวบ้านในสังคมไทยคุ้นชินสู่รูปแบบการสื่อสารกลุ่ม (group communication) มีทิศทางการสื่อสารแบบหลายทิศทาง (multiple communication) เช่น ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ชาวบ้านในชุมชนเห็นถึงปัญหาขยะที่เพิ่มมากขึ้นจากนักท่องเที่ยวจึงนำไปพูดคุยกับกลุ่มชาวบ้านที่สนิทกัน หลังจากนั้นจึงรวมกลุ่มชาวบ้านนำเสนอปัญหาเรื่องขยะกับกลุ่มกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัยและแก้ไขปัญหาจนสำเร็จ หรือชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ชาวบ้านในชุมชนมีการพูดคุยกลุ่มเล็กถึงปัญหาการไม่รักษากฎระเบียบของชาวบ้านในชุมชนด้วยกันเอง หลังจากนั้นกลุ่มชาวบ้านนำเรื่องปัญหาดังกล่าวเสนอฝ่ายจัดการ และฝ่ายรักษาความปลอดภัยหาทางแก้ปัญหาาร่วมกัน จนพบว่าชุมชนหมู่บ้านนาต้นจั่นไม่มีการจัดทำกฎ ระเบียบเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ใช้การว่ากล่าวตักเตือนตามลักษณะของเครือญาติ ชาวบ้านในชุมชนจึงร่วมมือกันจัดทำกฎ ระเบียบเป็นลายลักษณ์อักษรและกำหนดใช้ร่วมกัน ซึ่งรูปแบบการสื่อสารกลุ่ม (group communication) ยังคงรักษาความสัมพันธ์ของชาวบ้านในลักษณะของเครือญาติเป็นเงื่อนไขของการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

ทั้งนี้ รูปแบบการสื่อสารกลุ่ม ทำให้ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงสมาชิกได้อย่างรวดเร็วมีกระจายอำนาจการสื่อสารให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชนมากขึ้น และมีการออกแบบโครงสร้างการทำงานของกลุ่มชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคล้ายองค์กรที่มีการแบ่งงานอย่างเป็นระบบตามความสามารถของชาวบ้านแต่ละคนพร้อมทั้งดำรงรักษาความสัมพันธ์ใกล้ชิดของชาวบ้านในชุมชน สอดคล้องกับที่ กาญจนา แก้วเทพ (2547); ปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2549) และ Bessette (อ้างถึงใน Kheerajit Cherdpong, 2013) อธิบายว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนต้องมีการพัฒนาแนวทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชนให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันโดยเน้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนได้หารือร่วมกันในชุมชน

ข้อค้นพบในประเด็นการพัฒนาและประยุกต์รูปแบบการสื่อสารกลุ่ม (group communication) ซึ่งให้เห็นว่าชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการแบ่งฝ่ายหน้าที่ความรับผิดชอบในชุมชนเพื่อปฏิบัติงานร่วมกันเป็นรูปแบบองค์กรตามแนวคิดของ Freire (อ้างถึงใน Servaes & White, 1996) ที่ว่า การสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้นำและสมาชิกในชุมชนเป็นหลักการพื้นฐานของการบริหารจัดการชุมชนที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้อำนาจกับชุมชนในการตัดสินใจและปฏิบัติงานร่วมกันแบบกลุ่ม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2551) ที่พบว่า กระบวนการบริหารจัดการในชุมชนจะต้องมีการออกแบบโครงสร้างของกลุ่ม มีการแบ่งงานกันระหว่างสมาชิกซึ่งต้องร่วมกันกำหนดให้ชัดเจนโดยคำนึงถึงเป้าหมายหลักร่วมกัน

นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวชุมชนที่ต้องมีการบริหารจัดการชุมชนในรูปแบบองค์กรตามแนวคิดของ Garrod & Fyall, 1998 (อ้างถึงใน กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ, 2555) ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนควรจัดโครงสร้างองค์กรและจัดการอย่างเป็นระบบโดยการวางแผนพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต้องกระตุ้นให้กลุ่มชาวบ้านสนับสนุนและมีส่วนร่วม สร้างเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน เพราะจะนำไปสู่การแก้ปัญหาและลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

ผลการวิจัยนี้พบว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่หนึ่ง การสื่อสารให้ข้อมูลข่าวสาร ระยะที่สอง การสื่อสารแบบปรึกษาหารือ และระยะที่สาม การสื่อสารกลุ่ม เมื่อนำมาเทียบเคียงตามแนวคิดของ Prettys (อ้างถึงใน Breugel 2013) เรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 7 ขั้นตอน พบว่าชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งนำกระบวนการมีส่วนร่วมมาใช้ในการดำเนินงานของชุมชน ดังนี้

ระยะที่ 1 การสื่อสารให้ข้อมูลข่าวสาร แก่นนำหลักใช้รูปแบบการสื่อสารแบบบนลงล่างเพื่อสร้างการรับรู้ และยอมรับแนวคิดการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว สอดคล้องกับขั้นที่ 1 เรียนรู้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน ชาวบ้านชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองรับรู้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของชุมชนร่วมกัน ขั้นตอนที่ 2 สร้างการรับรู้ยอมรับ ตั้งเป้าหมายร่วมกันในชุมชน สอดคล้องกับขั้นที่ 2 คือ ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองเปิดรับข้อมูลข่าวสาร เรียนรู้ ทำความเข้าใจกับการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยว และมีการตั้งเป้าหมายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนร่วมกัน

ระยะที่ 2 การสื่อสารแบบปรึกษาหารือ ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้รูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง มีทิศทางแนวราบที่ชาวบ้านในชุมชนปรึกษาหารือตามกระบวนการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ การกำหนดนโยบาย ตัดสินใจ และการวางแผนดำเนินงานแก้ปัญหาและการรับผลประโยชน์ร่วมกัน สอดคล้องกับ ขั้นที่ 3 การปรึกษาหารือร่วมกันในการกำหนดนโยบาย และวางแผนดำเนินงานร่วมกัน ขั้นที่ 4 มีการแบ่งสรรผลประโยชน์จากการดำเนินงานร่วมกัน ขั้นที่ 5 มีส่วนร่วมกำหนดดำเนินงานตามกลุ่มหน้าที่ความรับผิดชอบ และนำความรู้ที่ได้จากเครือข่ายภายนอกมาใช้ในการดำเนินงาน และ ขั้นที่ 6 มีส่วนร่วมวิเคราะห์วางแผนการดำเนินงานร่วมกัน

การปรึกษาหารือเป็นหลักสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียดำเนินการปรึกษาหารือร่วมกันเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2549) และ Freire (อ้างถึงใน Mefalopulos, 2003) เสนอว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่ดำเนินการสื่อสารแบบปรึกษาหารือในลักษณะการเผชิญหน้ากันที่แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารร่วมกัน ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งปรึกษาหารือสลับบทบาทระหว่างแก่นนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้าน ในประเด็นเนื้อหาสาระต่างๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวในลักษณะการเผชิญหน้าที่ใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจ การพูดคุยกลุ่มเล็ก และการพูดคุยแบบเผชิญหน้าได้อย่างเท่าเทียมและอิสระเสรี และการดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองเกิดจากการตัดสินใจของชาวบ้านในชุมชนร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Thomas (2004) ที่ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ 1) นำไปสู่ความเท่าเทียมกัน 2) อยู่บนพื้นฐานของการปฏิบัติ และการแสดงออกอย่างอิสระและเสรีอย่างแท้จริง 3) อยู่บนฐานของความเปลี่ยนแปลงที่เห็นพ้องต้องกันในชุมชน

ระยะที่ 3 การสื่อสารกลุ่ม ชาวบ้านชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง มีรูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง ที่มีทิศทางการสื่อสารหลายทิศทาง มีการกระจายอำนาจ การสื่อสารให้ชาวบ้านทุกคนในชุมชน โดยใช้วิธีการสื่อสารกลุ่มในเครือข่ายและฝ่ายงานของตนเองประเมินผลการดำเนินงานที่ผ่านมา และหาแนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว ที่เน้นการสื่อสารแบบปรึกษาหารือร่วมกันในชุมชน สอดคล้องกับขั้นที่ 7 การมีส่วนร่วมของ ชาวบ้านในชุมชนที่สามารถดำเนินงานหรือแก้ปัญหของชุมชนได้ด้วยการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก เช่น ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ มีการพูดคุยในฝ่ายรักษา ความปลอดภัยสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นจากนักท่องเที่ยวนำไปสู่การแก้ปัญหา ร่วมกันในการประชุม แบบเป็นทางการของหมู่บ้าน มีอาสาสมัครเป็นตัวแทนชุมชนไปอบรมวิธีการกำจัดขยะกลับมา จัดทำเตาเผาขยะของชุมชน เหล่านี้แสดงให้เห็นการสะท้อนปัญหา แก้ไขปัญหาตามประสบการณ์ และความสามารถของชาวบ้าน ส่วนชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ชาวบ้านมีการพูดคุยกลุ่มเล็กในฝ่ายสวัสดิการสะท้อนปัญหาการไม่รักษาภู ภูมิของชาวบ้าน ในชุมชน นำสู่การแสดงความคิดเห็นในการประชุมเฉพาะกิจ จนชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์ได้ว่าที่ ผ่านมาชุมชนมีการตั้งกฎ ระเบียบแต่เป็นเพียงการตักเตือน ไม่มีการจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษรหรือ บทลงโทษที่ชัดเจน จึงมีการจัดทำกฎ ระเบียบใหม่ให้รัดกุมมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับขั้นที่ 7 การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนที่สามารถดำเนินงานและพึ่งพาตนเองเป็นหลัก

2.2 เนื้อหาสาร

เนื้อหาสารในช่วงเริ่มต้นของชุมชนทั้งสองแห่ง พบว่า แกนนำหลักกำหนด ประเด็นเนื้อหาที่กระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนสนใจการพัฒนาเป็นชุมชนท่องเที่ยวโดยยก ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชาวบ้านตลอดจนการพัฒนา ด้านสาธารณสุขไปไกล ในช่วงดำเนินการ แกนนำหลักใช้เนื้อหาสารเรื่อง การวางแผน และดำเนินงาน โดยชาวบ้านในชุมชนเป็นหลักการจตุรัสรายได้จากการดำเนินงานอย่างเท่าเทียม และในช่วงสร้าง รักษาชุมชนทั้งสองแห่งประสบปัญหาการเข้ามาของนายทุนภายนอก แกนนำหลักใช้ประเด็น เนื้อหาสารที่กระตุ้นย้ำเตือนให้ชาวบ้านในชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ชาวบ้านทุกคนร่วมกันทำให้ชุมชนมีชื่อเสียงต้องร่วมกันปกป้องและรักษาชุมชนจากบุคคลภายนอก ที่เข้ามาหาผลประโยชน์ และปรับปรุงกิจกรรมใหม่ที่สร้างรายได้ที่ยั่งยืนของชาวบ้านในชุมชน สอดคล้องกับที่ Grey-Felder (2005) และ Tufte & Mefalopulos (2009) อธิบายว่า ประเด็นเนื้อหา สารเป็นเงื่อนไขสำคัญของการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนเกิดความสนใจและความรู้สึกร่วมที่ นำไปสู่การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ยิ่งชาวบ้านในชุมชนมีความรู้สึกร่วมถึงความเป็นเจ้าของชุมชน

หรือมีความเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และผลกระทบที่เกิดขึ้นภายในชุมชนมากเท่าไรยิ่งส่งผลให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

จากผลการวิจัยขั้นนี้ที่แบ่งเนื้อหาสารของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งตามการดำเนินงานในมิติต่างๆ ของชุมชน คือ (1) มิติด้านพื้นที่ ได้แก่ กำหนดพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยว การทำนุบำรุงรักษาพื้นที่และการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ภายในชุมชนท่องเที่ยว (2) มิติด้านการจัดการ ได้แก่ กฎ ระเบียบต่างๆ ภายในชุมชน การตลาดและประชาสัมพันธ์ การจัดสรรรายได้ภายในชุมชน และ (3) มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน ได้แก่ การค้นหากิจกรรมท่องเที่ยวที่ถ่ายทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชน และปรับปรุงกิจกรรมเพื่อตอบรับกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ๆ ประเด็นเนื้อหาสารเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านในชุมชนมีการกำหนดประเด็นเนื้อหาสารตามการดำเนินงานในช่วงระยะเวลาต่างๆ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Sseruwagi (2012) ที่พบว่า การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดในชุมชนต้องมียุทธศาสตร์เนื้อหาสารที่จะผลักดันให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดการสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในทุกสถานการณ์ของการดำเนินงานพัฒนาในชุมชน

2.3 เครื่องมือและช่องทางการสื่อสาร

เครื่องมือและช่องทางการสื่อสาร ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้การสื่อสารผ่านบุคคลเป็นหลัก และงานวิจัยขั้นนี้ยังพบว่าใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้าน และการประชุมเฉพาะกิจในการปรึกษาหารือในการดำเนินงานที่เป็นทางการและชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กแบบไม่เป็นทางการในการแลกเปลี่ยนข้อมูล หาข้อมูลเพื่อตัดสินใจร่วมกันในกลุ่มของตนเองก่อน แม้ว่าชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งพัฒนารูปแบบเป็นการสื่อสารกลุ่มแต่ก็เป็นรูปแบบที่ยึดการพูดคุยกลุ่มเล็กเป็นหลักอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กมลวรรณ สุวรรณพะยอม (2556) ; สุชาดา แสงดวงดี (2556) และ Genilo (2013) ที่พบว่า สื่อบุคคลเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารเพื่อพัฒนาชุมชน และชาวบ้านในชุมชนไทยใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กแบบไม่เป็นทางการในการหาข้อมูลข่าวสารใหม่ๆ และพูดคุยร่วมกันในกลุ่มของตนเองก่อนตัดสินใจรับข้อมูลข่าวสารหรือตัดสินใจดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งเริ่มหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ เช่น ไลน์ เฟซบุ๊ก เพื่อใช้ในการสื่อสารภายในชุมชนและใช้ในการสื่อสารเพื่อดำเนินงานท่องเที่ยวของชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษพบว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองยังคงใช้สื่อบุคคลเป็นหลักในการสื่อสารสอดคล้องกับงานวิจัยของ Genilo (2013) เรื่องการสื่อสารภายในชุมชนของชาวบ้านในหมู่บ้านโนนไส

จังหวัดชัยนาท พบว่า จากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสมัยใหม่ในปัจจุบันกลุ่มชาวนาในหมู่บ้านโนนไส จังหวัดชัยนาท มีการพัฒนาและหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับสื่อใหม่ และเริ่มใช้สื่อสมัยใหม่ เช่น ไลน์ แต่ก็ยังคงใช้สื่อบุคคลเป็นหลักสำคัญเพียงอย่างเดียวในการสื่อสาร

2.4 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

กรอบแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน 4 ระยะของ Tuffie & Mefalopulos (2009) ระบุว่า ระยะที่ 1 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการดำเนินงานพัฒนาชุมชน โดยมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อแสดงประชามติสู่การดำเนินงานร่วมกัน ระยะที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามกระบวนการแบบมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินการร่วมกันที่แสดงออกถึงพลังของชุมชน โดยมีระดับการมีส่วนร่วมที่แสดงถึงกระบวนการตัดสินใจร่วมกันบนพื้นฐานของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่แสดงออกถึงการดำเนินงานที่เปลี่ยนแปลงทั้งความตระหนักรู้ ความรู้ ทักษะคิด ความเชื่อ และนำไปสู่การปฏิบัติในทิศทางเดียวกันที่แสดงออกถึงพลังของชุมชนในการร่วมกันขับเคลื่อนสู่การพัฒนา ระยะที่ 3 การมีส่วนร่วมดำเนินงานกิจกรรมตั้งแต่การวางแผน ดำเนินงาน และการรับผลประโยชน์ร่วมกันที่มีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการวางแผนที่มาจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและดำเนินงานตามแผนดังกล่าวก่อให้เกิดการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ระยะที่ 4 การประเมินผลและการตรวจสอบการดำเนินงานที่ก่อให้เกิดปัจจัยกระทบต่อการพัฒนาต่างๆ ระยะที่สี่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่แสดงออกถึงความเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกันและนำไปสู่การดำเนินงานต่อไป

งานวิจัยชิ้นนี้ พบว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Tuffie & Mefalopulos (2009) คือ

ระดับที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนที่รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากแกนนำหลักเพื่อลงประชามติเข้าร่วมดำเนินงานของชุมชน และลงประชามติรับรองกฎ ระเบียบการดำเนินงานของชุมชน การออกเสียงเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยว

ระดับที่ 2 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินการร่วมกันที่ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจันทน์ร่วมกันกำหนดนโยบายในรูปแบบของการร่างกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยวและการแบ่งฝ่ายหน้าที่ความรับผิดชอบในชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติงานร่วมกันตามความถนัดของชาวบ้านแต่ละคนมีการตัดสินใจและดำเนินการร่วมกันที่แสดงออกถึงพลังของชุมชนในการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ปัญหาในทิศทางเดียวกัน

ระดับที่ 3 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมปรึกษาหารือของชาวบ้านในชุมชน ที่ร่วมกันวางแผนพัฒนากิจกรรม วางแผนแก้ปัญหา และดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ที่ยึดหลักวิถีชีวิต ภูมิปัญญาของท้องถิ่นของชุมชน และการดำรงรักษาผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน

ระดับที่ 4 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการประเมินผลและการตรวจสอบ การดำเนินงาน ชาวบ้านในชุมชนต้องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งตรวจสอบและสะท้อนกลับของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมกันและนำการประเมินผลและการตรวจสอบไปสู่การวางแผนปรับปรุงต่อไป

ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนต้องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย ยังเชื่อมโยงสอดคล้องกับแนวคิดของ Freire (อ้างถึงใน Qasmi, 2013) ที่กล่าวถึงลักษณะเฉพาะของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมซึ่งการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เกิดจากความร่วมมือของคนภายในชุมชนเป็นหลัก การปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนสามารถตรวจสอบการปฏิบัติงานได้ เช่น รายรับ-รายจ่ายชุมชน ต้องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการเลือกตั้งกลุ่มกรรมการฝ่ายบัญชีและเหรัญญิกในการจัดทำเอกสารบัญชีรายรับ-รายจ่ายอย่างเป็นระบบและเผยแพร่ให้ชาวบ้านในชุมชนทราบระหว่างการประชุมหมู่บ้านและรายงานประจำปีของหมู่บ้าน หรือการจัดการบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยว ชุมชนต้องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการจัดตั้งฝ่ายรับและจัดการหมุนเวียนบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยวและจัดทำสมุดลงทะเบียนบ้านพักที่สามารถตรวจสอบการดำเนินงานได้

นอกจากนี้ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนต้องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย ที่ชาวบ้านในชุมชนแสดงออกตั้งแต่กระบวนการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติงาน การรับผลประโยชน์ ตลอดจนการตรวจสอบและการประเมินผล สอดคล้องกับแนวคิดของ Nair & White, (1993) ที่ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็นการดำเนินกิจกรรมที่ต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร กล่าวคือ มีการปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่อง โดยชาวบ้านในชุมชนต้องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ระยะเริ่มต้นจนถึงระยะรับผลประโยชน์ และแสดงให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาตามแนวคิดของ Servaes & White, (1996) ดังนี้

1. การเข้าถึง (access) สิทธิในการเลือกรับข่าวสารในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง และการมีช่องทางให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการถ่ายทอดข่าวสารทั้งเรื่องสำคัญและไม่สำคัญผ่านการประชุมของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจ การพูดคุยกลุ่มเล็ก และการพูดคุยแบบเผชิญหน้า และพัฒนาช่องทางการสื่อสารสู่การสื่อสารกลุ่ม ที่เน้นกระจายอำนาจการสื่อสารให้เกิดขึ้นกับชาวบ้านทุกคนในชุมชน

2. การบริหารจัดการตนเอง (self-management) คือ ความสามารถในการบริหารจัดการภายในชุมชนด้วยตนเองเป็นหลัก ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วม ซึ่งUNESCO (อ้างถึงใน Servaes & White, 1996) กำหนดไว้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมต้องเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเอง งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วม คือ ชาวบ้านในชุมชนสามารถบริหารจัดการภายในชุมชนด้วยตนเองในรูปแบบขององค์กรที่มีการแบ่งฝ่ายและภาระงานตามความถนัดของชาวบ้านแต่ละคน

3. การมีส่วนร่วมในชุมชน (community participation) คือ กระบวนการตัดสินใจของประชาชนในชุมชนด้วยตนเอง ตั้งแต่ การคิดกำหนดนโยบาย วางแผน และการจัดสรรงบประมาณที่เป็นหัวใจหลักสำคัญของการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง งานวิจัยนี้พบว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวในทุกกระบวนการ

นอกจากนี้ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีองค์ประกอบทั้ง 7 ด้านตามแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของ Breugel (2013); Goodwin(2011); และ Mitchall & Muckosy (อ้างถึงใน Claiborne, 2010) ดังนี้

1. องค์กรหรือกลไกในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเกิดจากการรวมตัวของชุมชนเป็นหลัก และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง มีการรวมตัวกันบริหารจัดการการท่องเที่ยวของตนเองในรูปแบบขององค์กรที่มีการแบ่งฝ่ายและหน้าที่ในการบริหารจัดการชุมชนร่วมกัน

2. ระบบการบริหารจัดการที่ยั่งยืน ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีระบบการบริหารจัดการที่เกิดจากการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ได้แก่ การกำหนดกฎ ระเบียบตามบริบทและวัฒนธรรมของชุมชน และชาวบ้านในชุมชนยึดถือปฏิบัติแต่อย่างใดก็ตาม จากผลการวิจัย พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งยังขาดการสื่อสารการตลาด การวางแผนประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

3. สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง มีการกระจายรายได้จากการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานในชุมชน

4. การส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการส่งเสริม อนุรักษ์ พื้นฟูและสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชนผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนมีความเข้าใจถึงรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

5. การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมกับชุมชน ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่คำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน และมีการจัดทำกฎ ระเบียบด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการป้องกันจัดการ และแก้ปัญหาผลกระทบที่นักท่องเที่ยวต้องปฏิบัติ

6. สร้างการเรียนรู้ ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการนำเสนอ กิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ เข้าใจวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน

7. การบริหารที่ดีและปลอดภัย ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการบริหารจัดการด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวที่มีการกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวและมีเครือข่ายกลุ่มชาวบ้านสอดคล้องดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

ผลการวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้การสื่อสารแบบเผชิญหน้าระหว่างชาวบ้านในชุมชนเพียงอย่างเดียว ไม่ใช่สื่อประเภทอื่น เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ เสียงตามสาย สื่อวิทยุชุมชน สื่อโทรทัศน์ ฯลฯ แสดงให้เห็นว่าการสื่อสารแบบเผชิญหน้าสอดคล้องกับวิถีชุมชนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกันและส่งผลให้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

3.1.1 จากการศึกษา พบว่า ในช่วงดำเนินการและช่วงธำรงรักษาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งเริ่มมีเยาวชนเข้ามามีบทบาทสำคัญเป็นมัคคุเทศน์ เล่นดนตรีไทย และการแสดงพื้นเมืองเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งจึงควรเปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนมากขึ้น เช่น การเข้าร่วมประชุมของหมู่บ้านที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทำให้เยาวชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของการท่องเที่ยวในชุมชน และซึมซับความเป็นเจ้าของชุมชน

3.1.2 ผู้วิจัยมีความเห็นว่าชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งชาวบ้านมีการร่วมมือร่วมใจอย่างกลมเกลียวในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวร่วมกัน แต่ควรกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนดึงศักยภาพของตนเองมาช่วยในการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างผู้นำชุมชนรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนผู้นำชุมชนเดิมที่ต้องหมดสิ้นลงในที่สุด และจากการศึกษา พบว่า แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนล้วนมีพื้นฐานจากชาวบ้านในชุมชนธรรมดาที่มุ่งมั่นพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านในชุมชนรุ่นใหม่ฯ ให้เข้ามาช่วยพัฒนาชุมชนส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

3.1.3 แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนท่องเที่ยวอื่นๆ ในประเทศไทย หรือชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกัน ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวที่คำนึงถึงเอกลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนตนเอง และจัดการชุมชนท่องเที่ยวตามวิถีชีวิตชุมชนของตนเองอย่างแท้จริง

3.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

3.2.1 กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ควรให้ความรู้กับชุมชนเพื่อเข้าใจถึงศักยภาพของตนเอง ซึ่งแต่ละชุมชนต่างมีทุนทางสังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน หากได้รับการสนับสนุนความรู้ด้านการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการและกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจะส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนตามเป้าหมายและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

3.2.2 ในยุคของการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาจขาดทักษะการใช้เครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการดำเนินงาน หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานภาคเอกชนที่มีนโยบายในการพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยว ควรสนับสนุนงบประมาณ ค่าใช้จ่าย อุปกรณ์เครื่องมือ หรือบุคลากรในการจัดการอบรมให้ความรู้และทักษะการใช้สื่อสมัยใหม่ การตลาดและการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อใหม่แก่ชาวบ้านในชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพและความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวได้อย่างแท้จริง

3.2.3 กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการจัดเวทีสาธารณะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างแกนนำหลัก และชาวบ้านที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจทำงาน เพื่อส่วนรวมมาร่วมกันถ่ายทอดผลงาน เป็นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงของชาวบ้านผู้ดำเนินงานท่องเที่ยวในชุมชน น่าจะสร้างการเรียนรู้ได้ดีกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมีบริบทในพื้นที่แตกต่างจากชาวบ้านในชุมชน

3.2.4 จากการศึกษา พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์มีแกนนำหลักเป็นสตรี มีกลุ่มกรรมการที่เป็นสตรีโดยส่วนมาก ซึ่งเห็นว่าสตรีเป็นผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวไม่แพ้ผู้ชาย จึงควรเห็นให้ภาครัฐสนใจและให้ความสำคัญส่งเสริมและสนับสนุนสตรีให้มีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาประเทศในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการอย่างเป็นรูปธรรม

3.3 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

3.3.1 งานวิจัยชิ้นนี้เก็บรวบรวมข้อมูลในสองจังหวัดที่ประสบความสำเร็จด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติเท่านั้น และเป็นจังหวัดในภาคเหนือจึงควรขยายผลโดยการวิจัยในพื้นที่จังหวัดภาคอื่นๆ มาศึกษาเปรียบเทียบซึ่งอาจทำให้ได้คำตอบที่หลากหลายทั้งสอดคล้องและแตกต่างกับการศึกษาครั้งนี้

3.3.2 เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนมากขึ้นจึงควรศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับเครือข่ายภายนอก เช่น กรมการท่องเที่ยว ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้ศึกษาถึงลงไปรายละเอียด จึงน่าสนใจที่ศึกษาถึงการสร้างและการใช้เครือข่ายการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

3.3.3 งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนหมู่บ้านนาต้นจันทน์ จังหวัดสุโขทัย ซึ่งชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งเป็นที่รู้จักในระดับชาติและนานาชาติ และมีการดำรงรักษาเอกลักษณ์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาดั้งเดิม และสามารถเข้าใจวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้ศึกษารูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการตลาดในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สามารถนำไปต่อยอดการวางแผนประชาสัมพันธ์และพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการศึกษาารูปแบบการสื่อความหมายในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม